

A DÍJAZOTT REGÉNY

NÉMETH LÁSZLÓ: ÉGETŐ ESZTER, REGÉNY, MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1956

Különös érdeklődéssel olvastam Németh László legújabb regényét, legújabb hozzánk jutott alkotását. Akinek írásain valamikor nemzedékek nőttek fel — főképp a Minőség forradalmának tanulmányaira gondolunk —, most, élete delén, érdekes módon adott számot az elmúlt ötven évről, ötven év sorsáról, embereiről, eszméiről, ötven év magyar történetéről.

Tegyük hozzá még: érdekes módon adott számot önmaga fejlődéséről is. A gondolkodóknak a szerencsétlenebbik fajtájához tartozott, már eleve. Meg kellett érnie ifjú- és férfikora teljében támadt gondolatainak teljes csődjét. Hitt a kétségbeesésben, lázasan jósolt és bebarangolta a világot termékenyítő megoldásokat kutatva. A magyar nép nem az ő útját követte, mert a történelem csak két utat ismer, s a társadalmi fejlődés logikája kizárja az olyan harmadik utakat, amelyek utópiákba vezetnek. Így vált ez a nagy eszme- és tervkovács magtalan gondolatok atyjává, és így lett tanulmányaiából épült impozáns életműve pusztá kordokumentummá. És ami azelőtt menekülés volt a tanulmányírás démonja elől, az alkotó szépirodalom, a dráma és regényírás,

most működésének tengelyébe került. Így jutottak eredeti szépiírói hajlamai ismét termékeny talajra, így oldódott fel a tanulmányemberi sorsok és egyéniségek szépirodalmi megformálásába. Így történhetett meg, hogy Németh László éppen regényben mondhatta el legfontosabb mondanivalóit, így tarthatta kora elé tükrét a maga egyéni foncsorával.

Németh László nagyszerűen meglátta, hogy a magyarság ötven legutóbbi éve tragikomédia. Három nemzedék is gyűrődött egymás fölé, mind a három tipikus nemzedék, amely úgy érezte, hogy ő hivatott újjáteremteni az évszázadok elhibázta társadalmat Magyarországon. Mind a három megrekedt, mind a három későn érkezett eszméivel, utópiáival. A termékenység messze elkerülte, és neveltségessé vált mind a három.

Három magyar középosztály három merőben különböző jellegű korban megpróbálja megvalósítani a lehetetlent: megvalósítani eszméit. Égető Eszter, regénye hősnője köré fonódnak ez eszmék folyondárjai, át meg átszövik életét, sorsát, mindegyik elrabolva a szépet, a nagyot, az igazi emberséget, az éltető ned-

veket tőle. Kislányként kíváncsi szemmel nézi apja meddő szélmalomharcát környezetével, és megtört öregasszonyként viselheti el fiai sorsának csődjét. Ilyen borongós, mindig felhős és villámokkal terhes ég alatt kísérel meg Égető Eszter, a maga ösztönös élniakarásával megteremteni a béke, a nyugodtság kicsi paradicsomát. És az egyik utópia lerombolja a másikat, az apák, férjek, fiak láza felperzseli az egészséges emberi álmokat. Így marad Égető Eszter végül is egészen egyedül annyi társadalmi és emberi vihar társasága után, a rombolásban fogant unokájával, hogy legalább azzal élve együtt, tanúja lehessen az új, igazságosabb világ kibontakozásának.

Ez a regény azonban írója kedvenc eszméinek tora is. Hősei, sorra megpróbálják megvalósítani az író hirdette elveket: a telepítést, a keretet, a népi kollégiumokat, az úgynevezett népi mozgalomból kinövő politikát stb. és sorra bele buknak vállalkozásaikba. Égető Eszter apja kezdi meg életét feltenni eszméinek megvalósítására. Csomorkányon, a vidéki városban hirdeti eszméit: újságot alapít, a népet akarja művelni, parasztokat toboroz, szervez a homok meghódítására, gyümölcsöst, kertet telepít és telepített. Égető Lőrincben dolgoznak leginkább Németh László indulatai: föleszméltetni. Szerinte csak építettek, de az országot nem építették meg.

Eszter férje, a patikus, már csak elkedvetlenedésében, apró álmok elkótyavetyélésében próbálja megülni sorsát. Ő is vállalkozik: autóbuszjárat a strandra, jólmenő patika, orvosszolgálat. Belebukik vállalkozásába.

A két fiúban aztán az apai, nagyapai indulatok felbomlanak. A középosztály legjobbjainak kitörése nem sikerül a maguk individuális, donquixote-i módján. A fiúk a harmincas évek szelébe akasztják a maguk vitorláit. Az egyik a népi mozgalomhoz csatlakozik, a másik nyilas lesz. Az apák, nagyapák szen-

vedélye így fut vakvágányra mind a két fiúban. A történelem eseményei mind a két fiút, az egész magyar középosztályt tönkre teszik. Legalábbis az események nem úgy alakultak, ahogy várták. Egyikük élete sem sikerült: a nyilassá vált fiú, apjával és hűgával együtt a németekkel Nyugatra megy, a népi mozgalmas fiú pedig a felszabadulás utáni „haladó” konjunktúrában még érvényesül, azonban a kommunizmus erősödésével az élete is holtpontra jut: börtönbe kerül. Égető Eszter ezerszer álmódott, ezerszer megkezdett élete így válik teljesen diszharmonikussá. Egyedül marad a felszabadulással keletkezett új világban, hogy annyi nemzedék megtört élete után unokájával meglássa azt a világot, amely majd harmóniát tud teremteni és az emberi álmok, szenvedélyek alá talajt, eléje távlatot, motorjául pedig dolgos tömegeket állít.

Indulataikon, szájtartásukon meglátszik, hogy Németh László az apjuk. Hősnőjében pedig, talán most sikerült megteremtenie azt a női típust, amelynek változatai ott kísértettek előbbi regényeiben. Égető Eszterben azonban, ellentétben amazokkal, sokkal több élet szorult és kevesebb aszkézis. Égető Eszter élete nagyobb és mélyebb társadalmi síkon áll, mint idősebb nővéreié a némethlászlói hősök familiájában. Ő már az életben, a realitásban gyökerezik, nem pedig az író indulatában, mint a Kurátor Zsófik, Kárász Nelli.

Németh László érett művészettel és társadalomismerettel fonja Égető Eszter köré a magyar társadalom egy osztályának típusait, melyeket az élet gazdag változatából indulataival tépett ki. Nagyszerűen tudja felrakni a hangulatok színét regénye gazdag palettájára. A három nemzedék három külön atmoszférája külön ízeket és hangulatokat kap. Az apa világa a gyermek Eszter nyiladozó értelmén át szűrődik a műbe, de szinte tudata alatt, mert a nevelőnagyapa erős ellenzékisége,

konzervativizmusa, melynek már régi patinája van, oda szorítja vissza a világmegváltó apai terveket. A maga világát építő és féltő asszony gondjain a két világháború közötti magyar társadalmi valóság egyik része nő bele a regénybe. A technikáért rajongó férj vállalkozásainak kudarcai lebegnek Égető Eszter zsenge Paradicsoma fölött, és nem hagyják meg neki annak az érzésnek a gyönyörűségét, amelyet így fogalmaz meg az író: „Amíg hallgatta őket, félig ébren, félig álomban már, olyan érzése volt, mintha nem is az ágyban feküdne, hanem jóval mélyebben, begugyorodva a ház alapjaiba. A ház legalján kuksol, s mindaz, ami fölötte van: a falak, a kert, a két alvó és Erzsi is, belőle nőttek ki. Az ő tetszészei, ő az a láda, amelyből — kipárálták.” A harmadik kor a fiúkat kísérő

anya aggodásával terebélyesedik irodalmi mondanivalóvá. Itt csap bele a regénybe az önéletrajz is (az író régi kedves műfaja ez!) és maga az író és eszméi is a maguk valóságában a mellékszereplőként felbukkanó Méhes Zoltán személyében.

A gazdag élményanyag, jó írói ábrázolás mellett, az író vibráló asszociációkat ébresztő, de kristályosan tiszta stílusművészete külön értéke műnek. Az eddig ismert írások láza helyett szinte a klasszicitásig higadt, érett íróval találkozunk.

Nem túlozunk, ha éppen ezt a regényt tartjuk az író életműve csúcának (1948-ban írta) és legőszintebb vallomásának koráról és benne játszott szerepéről, mely a maga módján közelebb visz bennünket egy korszak megértéséhez és értékeléséhez. Ezért tarthat számot érdeklődésünkre is.

